

بررسی علل ضعف املاء در دانش‌آموزان ابتدایی

زهرا برومند*

چکیده

املاء یا «هجی کردن» به عنوان یکی از مهارت‌های نوشتاری در دوره ابتدایی از اهمیت بسزایی برخوردار است و پایه و اساسی برای یادگیری نوشتن دانش‌آموزان به شمار می‌رود. آشنایی آموزگاران با موانع و مشکلات تحقق اهداف آموزشی در درس املاء می‌تواند آن‌ها را در جهت برطرف نمودن مشکلات این درس یاری نماید. عوامل متعددی سبب اختلال در آموزش نوشتن به ویژه درس املاء می‌گردد و این درس را با مشکلی به نام «غلط نویسی» یا «نادرست نویسی» مواجه می‌سازد. در این مقاله سعی شده علل ضعف املاء نویسی دانش‌آموزان ابتدایی بررسی شود. روش بررسی این مقاله روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری بود. با بررسی علل و عوامل ضعف املاء در دانش‌آموزان، علت ضعف در حافظه دیداری، ضعف در حافظه شنوایی، نارسا نویسی و وارونه نویسی، عدم دقت دیداری و عدم آموزش صحیح تشخیص داده شد. در ادامه راهکارهایی جهت بهبود و درمان این مشکل ارائه شد. در پایان هم پیشنهادهایی جهت برخورد با این مشکل ارائه شد که امید است مورد استفاده همکاران گرامی قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: املاء، ضعف املاء، غلط نویسی.

*لیسانس آموزش زبان انگلیسی. آموزگار مدرسه استثنایی مسلم ابن عقیل شهرستان بندرلنگه

mohamadetmam1393@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۶/۰۱

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۲۰

مقدمه

شنیدن و خواندن وسیله‌ای است برای پی بردن به افکار دیگران و گفتار و نوشتن وسیله‌ای است برای آگاه ساختن دیگران از مقاصد و افکار خود. تمام کوشش‌هایی که در زمینه آموزش زبان انجام می‌شود باید در راستای مهارت‌های چهارگانه یعنی، شنیدن، گفتن، خواندن و نوشتن باشد. اهمیت نوشتن و نیاز به صحیح نوشتن در ایجاد ارتباط با دیگران بر کسی پوشیده نیست. در همین ارتباط از ابتدای آموزش رسمی خواندن و نوشتن، به کودکانمان می‌آموزیم که چگونه بنویسند و اقداماتی در این باره انجام می‌دهیم تا بتوانند آموخته‌های خود را در موقعیت‌های مختلف به کار گیرند. مهمترین ماده درسی که این وضعیت را به عهده دارد، املا فارسی است. چنانچه کودکی، هجی کردن را یاد نگیرد و یا بعد از یک دوره کافی از آموزش عادی، اشتباهات زیادی داشته باشد، معلمان و والدین به مسئله توجه می‌کنند. آن‌ها با تعجب سوال می‌کنند که آیا ناتوانی‌های آموزشی و یا تحولی در کودک مانع هجی کردن او مثل سایر کودکان شده است (کرک و چالغانت، ۱۳۸۷).

اما سوالی که مطرح است این است که چرا دانش‌آموزان ما در املاء ضعف دارند؟ اشکال کار کجاست؟ معلم؟ دانش‌آموز؟ خانواده؟

معمولاً معلمان و والدین برای تقویت املاء دانش‌آموز به راه‌های زیر متوسل می‌شوند:

- ۱- به دانش‌آموز پند و اندرز می‌دهند و از او تلاش بیشتری طلب می‌کنند.
- ۲- به سرزنش و انتقاد از معلم می‌پردازند.
- ۳- هر یک از والدین، والد یا عضو دیگری از خانواده را مقصر می‌دانند.
- ۴- میزان تکالیف خانه و مدرسه را که به نوعی به املاء مربوط می‌شود افزایش می‌دهند.
- ۵- آموز می‌خواهند شکل صحیح کلماتی را که در نوشتن آن مرتکب اشتباه شده است، بارها بنویسد.

۶- دانش‌آموز را سرزنش، تحقیر یا مواخذه می‌کنند.

۷- از دانش‌آموز می‌خواهند یک جمله بنویسد که در آن، شکل صحیح کلمه‌ای که در املاء غلط نوشته است، به کار رود.

۸- از او می‌خواهند تا واژه درست مورد نظر را، یا فقط حرفی از آن واژه را که قبلاً غلط نوشته است، با رنگ قرمز، یا رنگ مشخص دیگری چند بار بنویسد تا در ذهنش پایدار بماند. اما آیا نصیحت، سرزنش و تحقیر دانش‌آموز نتیجه مثبتی به دنبال خواهد داشت؟ آیا نوشتن بارها و بارها از روی درس یا از روی شکل صحیح کلمه‌ای که اشتباه نوشته است می‌تواند به یادگیری دانش‌آموز کمک کند؟ آیا گشتن به دنبال مقصر این موضوع تاثیری در پیشرفت دانش‌آموز دارد؟ آیا راه حل‌های ساده‌تر و مطمئن‌تری وجود ندارند؟

به این پرسش‌ها باید با احتیاط پاسخ داد. مطمئناً تحقیر و سرزنش نتیجه مثبتی به دنبال نخواهد داشت. نوشتن بارها و بارها از روی شکل صحیح کلمه، البته با توجه به استعداد دانش‌آموز، می‌تواند به کاهش اشتباه او کمک کند ولی آیا یادگیری در دانش‌آموز اتفاق می‌افتد؟ واقعیت این است که اشتباهاتی که دانش‌آموزان در املاء مرتکب می‌شوند از یک نوع و یک سنخ نیستند تا بتوان با اتخاذ یک روش همه آن‌ها را از بین برد.

اولین کارمربی و درمانگر این است که غلط‌های املائی دانش‌آموزان را یادداشت و تجزیه و تحلیل کرده و سپس نوع غلط‌ها را دسته‌بندی را کند و با توجه به اینکه فراوانی غلط‌های املائی دانش‌آموزان به کدام یک از انواع غلط‌ها مربوط می‌شود برای درمان آن یک برنامه طراحی کند (تبریزی، ۱۳۹۷).

بیان مسئله

درس املاء یکی از درس‌های مهم در مقطع ابتدایی محسوب می‌شود. وقتی دانش‌آموزی در درس املاء ضعیف باشد ناخودآگاه درس‌های دیگر را نیز تحت تاثیر قرار می‌دهد و نمی‌تواند در دروس کتبی علی‌رغم اینکه درس را خوب فهمیده است، فهم خود را به صورت نوشته بیان کند. دانش‌آموزانی که در درس املاء ضعیف هستند از طرف همکلاسی‌ها و افراد مختلف مورد سرزنش قرار می‌گیرند و باورشان می‌شود که دیگر ناتوان هستند و همین فکر باعث می‌شود که انگیزه خود را از دست بدهند و چه بسا به خاطر این ضعف مدرسه را برای همیشه ترک کنند و نتوانند به مقاطع بالاتر برسند. دانش‌آموزی که در درس املاء ضعیف است در خواندن هم ضعیف

است. در بعضی اوقات دانش آموزان به علت مشکلات روانی، هنگام نوشتن املاء در افکار خود غوطه ور می شوند و از نوشتن باز می مانند. هر کودک ناموفق در تحصیل، نیاز به یک ارزیابی دقیق از ظرفیت هوشی، حالت عاطفی و سابقه خانوادگی دارد. چنین کودکانی نیاز به کمک چاره ساز در مدرسه و تفاهم دلسوزانه ی معلمین و والدین دارند (جودیت لسک، برایان لسک، ۱۳۸۷). بنابراین با حل مشکل املاء می توان بسیاری از مشکلات دیگر دانش آموز را حل کرد.

تعریف واژه ها و اصطلاحات

املاء لغتی است عربی و از مصدر افعال. املاء در لغت به معنی پر کردن، بر سر جمع گفتن، تقریر مطلبی تا دیگری آن را بنویسد آمده است. کلمه املاء را بنا به تداول معمول دیکته هم می گویند که ریشه ی لاتین آن فرانسوی است و به معنی «مطلبی که کسی املا کند و دیگری بنویسد.» آمده است (دهخدا، لغت نامه، ذیل کلمه املا). در زبان فارسی کلمه ای معادل املاء و دیکته نداریم، ولی می توانیم «از پر نویسی» یا «گفتار نویسی» را جایگزین آن کنیم که منظور این است که شخص گفته های دیگران را بدون دیدن آن کلمات، بنویسد. «نادرست نویسی» یا «غلط نویسی» یکی از مباحثی است که در ناتوانایی های یادگیری مورد توجه قرار دارد. در تعریف این واژه چنین آمده است: به ناتوانی در نوشتن املائی صحیح کلمات با اتکا بر حافظه، نادرست نویسی یا غلط نویسی می گویند (بشاورد، ۱۳۸۲).

علل ضعف املاء

دکتر تبریزی در کتاب اختلالات دیکته نویسی علل ضعف املاء نویسی را به موارد زیر تقسیم کرده است:

از عمده ترین علل ضعف املاء متوان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- نارسا نویسی ۲- ضعف حافظه دیداری ۳- ضعف در تمیز دیداری ۴- حساسیت شنیداری ۵- عدم

دقت و توجه

۱- نارسا نویسی: به وضعیتی اطلاق می‌شود که دانش‌آموز قواعد نگارشی در هنگام نوشتن را رعایت نمی‌کند، تمام کلمه یا بخشی از حروف آن را نمی‌تواند هم اندازه و هم شکل، طبق قواعد نگارشی بنویسد. همچنین نارسا آموزی در مورد استثناءها و قواعد نگارشی جزء این دسته از مشکلات هستند. در این اختلال دانش‌آموز کلمه را از نظر نقطه، دندانه، شکل درست حرف کاملاً درست می‌نویسد، تنها معیار درست نویسی کلمه و حروف آن را رعایت نمی‌کند.

گفتن این مطلب که مشکل دانش‌آموز، نارسا نویسی است، مشکلی را حل نمی‌کند، بلکه باید نوع خطای نارسا نویسی را مشخص کرد و سپس علت یا علل آن خطاها را شناخت و سرانجام با توجه به آن علل، برای ترمیم و درمان طراحی و اقدام نمود (تبریزی، ۱۳۹۷).

در مباحث نظری، برخی علل مهم نارسا نویسی بدین صورت معرفی شده‌اند:

الف- عدم هماهنگی چشم و دست

ب- عدم مهارت‌های پایه‌ای مانند چرخاندن، فشار دادن، گرفتن و امثال آن.

پ- عدم رشد مهارت‌ها و هماهنگی‌های حرکتی و حرکت‌های ظریف، که برای نوشتن ضروری هستند.

ت- عدم حرکت مناسب انگشتان.

ث- عدم توانایی کنترل بازو، دست و عضلات انگشتان.

ج- بی‌قراری و پر تحرکی.

چ- تاخیر در تکلم.

۲- ضعف حافظه دیداری: دانش‌آموز در هنگام نوشتن املاء قادر نیست تصویر درست کلمه را در ذهن خود یادآوری کند، لذا در باز شناسی حروف هم صدا مشکل دارد. علل ضعف آن نقص آموزش معلم، عدم تکرار و تمرین حروف هم صدا، نشناختن حروف و ناتوانی در ترکیب حروف است. کودکانی که مشکلاتی در حافظه بصری دارند، می‌توانند صحبت کنند، بخوانند و رونویسی کنند اما نمی‌توانند حروف و کلمات را از حفظ به یاد آورند و یا دوباره آن را تولید کنند (کرک وچالفت، ۱۳۸۷).

۳- ضعف در تمیز دیداری: در این وضعیت دانش آموز در ادراک ریزه کاری‌ها و جزئیات کلمه‌ای که به خاطر سپرده است، دچار مشکل بوده و بنابراین در نوشتن آن مرتکب اشتباه می‌شود. مثلاً از سه دندان یک‌یکی را نمی‌نویسد، یا نقطه‌ها را کم و زیاد می‌کند، عدم تشخیص حروفی که دارای تصویر فضائی مشابهی هستند مثل «ج» به جای «چ» یا «د» به جای «ذ» و... را می‌توان نام برد.

۴- حساسیت شنوایی: در این مشکل دانش آموز به علت ضعف شنوایی صداها را نمی‌شنود یا اینکه اشتباه می‌شوند. علاوه بر این جا انداختن برخی از حروف و کلمات نیز از ضعف شنوایی است.

۵- عدم دقت و توجه: این مشکلات نیز مربوط به بی دقتی یا کم دقتی دانش آموز می‌شود. اشتباهاتی نظیر نگذاشتن سرکش، تشدید بی دقتی دانش آموز در دندان، نقطه و تشدید و جایگزینی اشتباه آن‌ها به این مورد مربوط می‌شود.

دکتر تبریزی غلط‌های املائی دانش آموزان و نوع اشتباهاتی را که مرتکب شده اند در جدولی تدوین کرده است که با مراجعه به آن می‌توانیم سریع تر به نوع اشتباهاتی که دانش آموزان در املاء مرتکب می‌شوند پی ببریم.

مشکلات املائی و نحوه رفع آن‌ها

مشکلاتی که هنگام گفتن املاء ممکن است ایجاد شود:

- ۱- زمان کم برای تدریس و آموزش املاء
- ۲- اضطراب دانش آموز هنگام نوشتن املاء
- ۳- عدم شناخت حروف و صداها
- ۴- جا انداختن کلمه که ممکن است ناشی از علل مختلف باشد.
- ۵- جا انداختن حروف که با تلفظ صحیح معلم و تاکید بر روی صدای جا انداخته شده قابل حل است.
- ۶- بچه‌ها چیزی را که تلفظ می‌کنند می‌نویسند به همین دلیل توصیه می‌شود هنگام نوشتن املاء به لب‌های معلم نگاه کنند.

۷- رعایت نکردن صامت‌ها و مصوت‌ها، در این رابطه با تاکید در بخش کردن و با فاصله خواندن بخش‌ها کاهش داده می‌شود.

راه‌های کاهش مشکلات در املاء

- ۱- کار با دانش‌آموزان دارای ضعف املاء به صورت انفرادی صورت گیرد.
- ۲- اختصاص یک زنگ به عنوان آموزش املاء، به این صورت که یک ساعت درس املاء به آموزش املاء و یک ساعت نیز به املاء گرفتن اختصاص می‌یابد.
- ۳- تهیه جزوات آموزشی برای والدین تا از این طریق ضمن آشنایی با علل ضعف املاء، با روش‌های کاهش آن نیز آشنا شوند.
- ۴- با بررسی املاء هر دانش‌آموز، فرمی تهیه شود و علل و نوع غلط‌های او مشخص شود و این فرم را در پوشه کار دانش‌آموز قرار دهیم تا هر مشکل را با توجه به راه‌هایی که برای آن وجود دارد حل شود.
- ۵- برخورد علمی با ضعف املائی دانش‌آموزان
- ۶- استفاده از بازی جهت رفع ضعف املائی دانش‌آموزان
- ۷- تشکیل کارگاه آموزشی جهت آموزش همکاران و در جهت رفع ضعف‌های املائی دانش‌آموزان

میزان شیوع اختلال املا

دامنه شیوع اختلال املا از ۱ تا ۳ درصد گزارش شده است. برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ۵ درصد از دانش‌آموزان ۶-۱۷ سال از خدمات ویژه استفاده کردند (کریمی، ۱۳۸۰). پژوهش‌های انجام شده خارج از کشور نشان می‌دهد که اختلال یادگیری املا در بین دانش‌آموزان شیوع بالایی دارد و ۲۷ درصد جمعیت را تشکیل می‌دهد (نریمانی، ۱۳۷۳).
شهنی ییلاق و همکاران (۱۳۸۳) نیز طی پژوهشی میزان گیرشناسی اختلال یادگیری املا را ۷ درصد (۷/۶ در پسران و ۶/۴ در دختران) گزارش دادند.

راه‌حل‌های پیشنهادی

با توجه به شیوه قالب تدریس در مدارس ایران که به صورت مستقیم و با سخنرانی معلم انجام می‌شود، دانش‌آموزان به تقویت حافظه دیداری و شنیداری نیازمندند. اطلاعات در کلاس درس ابتدا به حافظه کوتاه مدت وارد می‌شوند. اطلاعات وارد شده به حافظه کوتاه مدت حداکثر برای مدت ۳۰ ثانیه باقی می‌ماند و پس از آن فراموش می‌شوند یعنی از حافظه حذف می‌شوند.

اگر بخواهیم اطلاعات موجود در این حافظه را برای مدت زمان بیشتری نگه داریم باید از استراتژی یا راهبرد تکرار یا مرور ذهنی کمک بگیریم. تصویرسازی در ذهن روش خوبی برای به یاد سپاری اطلاعات است. رمز دیداری مبتنی بر نوعی تصویر ذهنی از محرک است. برای نمونه وقتی که ما به شماره تلفنی نگاه می‌کنیم و تا لحظه گرفتن شماره آن را حفظ می‌نماییم یک تصویر ذهنی از آن شماره به خاطر می‌سپاریم.

آنچه که انتظار داریم دانش‌آموزان با حافظه دیداری انجام دهند عبارت است از:

- ۱- طبقه بندی اطلاعات با تصویرسازی ذهنی.
 - ۲- توانایی حفظ و نگهداری اطلاعات برای استفاده‌های بعدی.
 - ۳- توانایی بازشناسی اطلاعات هنگامی که در یادگیری به آن نیاز است.
- پیدا کردن شباهت‌ها و تفاوت‌ها در تصویر، گذاشتن نقطه کلمات، نخ کردن مهره‌های رنگی، بازی‌هایی مثل بسکتبال، فوتبال و والیبال که با توپ انجام می‌شود و به هماهنگی دست و پا و چشم نیاز دارند و دنبال کردن توپ باعث تقویت حافظه دیداری می‌شود. البته فعالیت‌های زیادی وجود دارد که به تقویت حافظه دیداری کمک می‌کند که با مطالعه منابع مختلف می‌توانیم به آن‌ها دست پیدا کنیم اما ابتکار و خلاقیت معلم در طراحی فعالیت‌ها و بازی‌ها بسیار مهم است. معلم می‌تواند با توجه به ظرفیت‌های بومی و منطقه‌ای مثل بازی‌های بومی و محلی مجاورت منطقه با دریا، جنگل و... فعالیت‌هایی را برای دانش‌آموز طراحی کند.

نتیجه‌گیری

املاء به عنوان یکی از دروس مهم و زمینه‌ساز برای دروس دیگر، نیاز به کسب خرده‌مهارت‌ها توانایی‌های لازم دارد. دقت، توجه، حافظه دیداری و شنیداری سالم و قوی همچنین مطالب گفته شده از طریق معلم با شیوه‌های جذاب و در قالب بازی می‌تواند فراگیر را در جهت کسب موفقیت در نوشتار صحیح و درست یاری کند.

منابع

- بشاورد، سیمسن، (۱۳۸۲). آموزش ترمیمی برای دانش‌آموزان نارسانا نویس. تهران. پژوهشکده کودکان استثنایی سازمان آموزش و پرورش استثنایی. چاپ اول.
- تبریزی، مصطفی، (۱۳۹۷). درمان اختلالات دیکته نویسی. تهران. انتشارات فراوان. چاپ نوزدهم.
- کرک، ساموئل و چالفانت، جیمز (۱۳۸۷). اختلالات یادگیری تحولی و تحصیلی. ترجمه سیمین رونقی، دکتر زینب خانجانی، مهین وثوقی رهبری. تهران. سازمان آموزش و پرورش استثنایی.
- لسک، جودیت و لسک، برایان (۱۳۸۷). درسنامه مددکاری اجتماعی و روانپزشکی کودک. ترجمه دکتر سید جلال صدرالسادات، ابوالفضل سعیدی، سعید حسن زاده. تهران. سازمان آموزش و پرورش استثنایی.
- شهنی ییلاق، منیجه، کرمی، جهانگیر، شکرکن، حسین، و مهرابی زاده هنرمند، مهناز (۱۳۸۳). بررسی همه‌گیرشناسی ناتوانی یادگیری املا و اثر روش درمان چندحسی در کاهش این ناتوانی در دانش‌آموزان ابتدایی شهر اهواز.
- کریمی، یوسف (۱۳۸۰). نارسایی یادگیری، مسایل نظری و عملی به انضمام مطالعات موردی نمونه تهران. ساوالان.
- نریمانی، اشرف (۱۳۷۳). بررسی و مقایسه میزان فراوانی و درصد شیوع نارسایی زبان نوشتاری در دانش‌آموزان دختر و پسر پایه‌های دوم و سوم شهر تهران. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران.